

“Kaspi” qəzeti şairlərlə “Poeziya söhbəti” adlı layihəyə start verir. Müsahibələrdə yalnız şeir haqqında danışılacaq, klassik və çağdaş şeirimizin, eləcə də dünya poeziyasından danışılacaq. İlk müsahibimiz şair Azad Yaşardır:

- “Hamı və Heç kim”in ön sözündən bəlli olur ki, kitabı vurğun birisiniz, bütün həyatınız çoxsaylı nəşrləri alıb-oxumaqla, onları toplamaqla, qorumaqla keçib. Amma çox zaman yaxın çevrələrdə kitabı ikinci dərsəli bir şey kimi baxıblar, sonralar isə öz kitabınız nəşr olunub. Sizin şeirləri qavramaq çətinidir, oxucudan hazırılıq tələb edir. Bu mənada sizin ilk kitabınıza əlində münasib nə necə oldu və indi necədir?

- Əslində, “Hamı” və “Heç kim” məfhumları kitabda fəlsəfi kateqoriyalar kimi götürülüb, buna görə də, qapaqda, diqqət yetirinsən, hər iki məfhum böyük hərflə yazılıb. Kitab eyni adı şeirlə açıqlr və cəmiyyətimizin laqeydlilik üzərində qurulması faktoruna mənim diqqət çekilir: hamı bir-birindən guya hal-əhval tutsa da, bunu formal şəkildə edir, əslində, çoxları qarşı tərəfin halına yənmir, onun başından qalxan təstünü görmür və ya görməzliyə vurur, ya da daha bələri yazanır: rastlaşanların ikisi də “Necəsən?” sualını versə də, bunu cavablandırmadan bir-birindən uzaqlaşır. Sanki absurd bir oyun, bir pantomima oynanır və nədənsə heç kəs bunun məğzine vaxmır, onu olduğu kimi qəbul edir. Sanki ele belə də olmalıymış...

Doğulub-böyüdüym ələdə şeirə-sənətə, söze, kitabı maraqlı duyulmasına gələndə isə mərhum atam İlyas müəlim ixtisasca mühəndis olub, sonralar uzun illər şəhərimizdəki texnikumda dərs deyib. Onun bir neçə dilde xeyli kitabı vardı. Əsasən texniki yönüli olsalar da, ədəbiyyata aid kitabları da həm sevir-oxuyur, həm də toplayırdı. Ən təqdir olunəsi cəhəti isə o vaxt şəhərimizdəki yeganə və iri kitab mağazasına ayda bir kərə gedəndə, mənə də mütləq özü ilə aparması idi. Mən də öz həvəs və zövqümə görə kitab seçməyi, ilk kiçik kitabxanımı formalaşdırmağı hələ o vaxtlar öyrənmişdim. Atam özü də kiçik və şux, həyat eşqi və zərəfat dolu şeirli yazırdı, qəhrəmanları ya iş yoldaşları olurdu, ya qonşular, ya da öz övladları.

İlk kitabım çıxdanda hamıdan çox ata-anam sevinmişdi, nəsilimizdə ilk kitab yazan adam mən idim və onları buna hədsiz sevindirəndən hələ də məmnunam. Sonrakı kitablarıma da sevinirdilər, ancaq öz puluma çap etdiriyimi bildikləri üçün onların həm də satışı ilə maraqlanırdılar ki, ziyalıqlı-filan olmasın, çünki mən həm də ailə başçısı idim artıq, digər və vəzkeçilməz xərclərim də var idi.

Son illər kitab satışlarının həcmi ciddi şəkildə azalıb və mən öz vəsaitimlə kitab nəşrinə, sən deyən girişmirəm. Üstəlik, kitabı həm yazmaq, həm redaktə-korrekte etmək, dizayn həllini tapmaq, onu mağazalara payılmaq və satışlarını nəzarətdə saxlamaq insandan böyük enerji tələb edir. Ən bələri də odur ki, satıcılar, mağazalar bu işdən müəllifin özündən daha çox qazanırlar, ya da həmişə buna cəhd göstərilir. Beləcə, növbəti kitabın araya-ərsəyə gəlmə müddəti uzandıqca uzanır. Ömir isə hər şeyə rəğmən, yanımızdan yel kimi ötüb-keçir...

- Kitabınızda “Aşiq Qurbanıya bir dejavu parodiya” şeirində epigraf Rəmiş Rövşəndəndir. Buradakı əlaqəni nə ilə izah edərsiniz?

- Bu, dünya ədəbiyyatında hələlik bənzəri olmayan bir mətndir. Xaricdə yaranan, dəbdə olan “magik realizm”, alternativ teatr, absurd teatr və bu kimi məfhumlara heyranlənmə bixdə həmişə rəvacda olub və hamı əmindir ki, bu azərbaycanlı dünya ədəbiyyatında heç bir yenilik edə, ona inədiyək görünməmiş bir töhfə versə bilməz. “Deya vu” psixologiyada son dərsə məşhur bir anlayışdır. Təəvvürünüzə gətirsin, siz yuxuda görürsünüz ki, hər hansı hadisənin iştirakçısına çevrilərsiniz və ayrı-ayrı təfərrüatları tam dəqiqliklə ilə görürsünüz və bunları, oynandıan sonra da bir müddət unutmursunuz. Yuxudan oyananda həmin hadisənin qeyri-mümkünlüyünə qarş verirsiniz və gördüyünüz rəyanı unutmaqda üstünlük verirsiniz. Lakin aradan bir müddət keçəndən sonra həmin hadisə birə-bir baş verir və bu gedişdəki hansısa dəqiq məqam, detal sizə xatırladır ki, bütün bunları hardasa görürsünüz. “Deja vu” termini də fransızca məhz “Bir dəfə / Həqənsə görmüşəm”, “Təkrar görürəm” mənalarına gələnəkdir. Mən də R.Rövşənin məşhur şeirindəki “Bu gələcə yazın, - Səllanıb-yellənsəm budaqlarımdan” misrası ilə Aşiq Qurbanının “Bəndəşən” tədifi qoşması arasında intertekstual bağ qurdum və aşiqin yazı tərzini mənimsəməklə himn qoşmanını oxşarını, o yazıb-müasir kimi və təzədən yaratdım. Bu zaman ilkin qoşmanın sonuncu “Heç yerdə gərmədim düz bəndəşən” misrası ilə müasir şairimizin “Səllanıb-yellənsəm budaqlarımdan” misraları üzərində cəz üslubunda bir improvizasiya elədim.

Adətən parodiya müasir qələm adamının öz müasirinin və ya özündən xeyli əvvəl yazıb-yaratmış bir yazarın əsərinə yazdığı nəzire olur, bu zaman o, ilkin - orijinal əsərin üslubuna və dilinə xas ayrı-ayrı məqamları ya hədsiz qabartmaqla, ya da azaltmaqla gülüş effektinə nail olur, bunu şarja çevirir. Mənim etdiyim əsas yenilik isə o oldu ki, müasir şairin keçmişdəki qairə yox, əksinə, qədim müəllifin müasir şairə (!) nəzirə yazması üsulunu uyğun gördüm, yəni zamanlama baxımından ters-parodiya yaratdım, anaxorizmə üstünlük verdim: sanki təxminən 450 il əvvəl yaşayan Aşiq Qurbanıya Nostradamussayağı qeybdən əyan olubmuş ki, ne vaxtsa Rəmiş Rövşən adlı bir şair olacaq və o, özünü bir sevgi şeirində “Bu gələcə yazın budaqlarımdan səllanıb-yellənmək” arzusunu dilə gətirəcək. Aşiq də öz məşhur

şeirini hamıya məlum şəkildə yox, başqa bir interpretasiya qələmə alacaq. Məlum olacaq ki, bəndəşənin boynunun bükük olması heç də onun ayrılıq çəkmasindən irəli gəlməmiş, bu, şuluc şairlərin “güllərdən-budaqlardan səllanıb-yellənməsinin” labüd nəticəsi imiş.

- Şeirlərinizin sonundakı 1981, 1982, 1985 və sair illəri görəndə təəccübləndim. Çünki şeirlərdə səslənən fikirlər, deyim tərz, poetik mətləb, üslub biza məlum o çağla - şeirin sonunda göstərilən tarixlərlə çox da uyşmur. O illərdə həmin şeirlər ədəbi mətbuata yoi tapsaydı, mənə, indiki şeirimizin iştirakətini tamamilə başqa cür olardı, yaxud sizə atılan daşlar çoxdan “üyüdülbü yoxa çıxmışdı”. İstərdim bu yaradıcı gecikmədən, yaxud o dövrlərdə çap olunmaq, ən əsası, sizə o fikirləri yazdırın mühtitiniz və həyatınız barədə ətrafı danışsınız.

- İlk kitabıma həttə 16 yaşda yazdığım bir şeiri də - “Haqiqət”i də salmışam. Amma tələbəlik illərimdə şeir yaradıcılığmda güclü bir təkan yaşamıdım, bəlkə də, bunun bir səbəbi ilk sevgi məcaramı oldu. Günüm kitabxanalarda və yaradıcılıq xatırılarımda keçirdi, həm rəssamlıq, həm memarlıq, həm də poeziya ilə paralel məşğul idurdum. İlk şeirim 1980-ci ildə “İnşaatçı” qəzetində çap olunub və bunun təəssübünə sonradan milli-azadlıq hərəkatının əsas xadimlərindən bir Nəcəf Nəcəfov olub. Təsəffüfən bizim fakultetə yə gəlmişdi və yaxşı əl qabiliyyəti olan bir tələbə xəttərdi - memarlıq fakultəsinə onsuz da hamı rəsm-rəsmxətdən imtahan verərək girirdi. İlk mümkün vərlandıan bir kimi mənim işimi bəyəndi, tanış olduq və sonradan dostlaşdıq. Əvvəlcə Nəcəf bəy tələbələr üçün qəzetdə hazırladığı səhi-fələr üçün karikaturalar çəkməyi mənə təklif elədi, sonra isə şeir və yumorəskalar yazdığını öyrəndəndə bunların da qəzetdə nəşrinə yolun gördü. İlk mətbu şeirim kitabda gəndə “Gözlerimin günahıdır”. 18 yaşında iken şeirlərimi o vaxtin hədsiz sevilən şairi sayılan mərhum Nüsrət Kəməməliyə oxumağa verdim. O, dəftəri oxuyub bitirincə bildirdi ki, fərqli şeirlərin və üslubun var, bunlardan 2-3-nü “Azərbaycan

- Əslində, mənə, məzmun verə, qazandıra bilmədiyimiz hər an ömrümüzün bir itkisidir, onun qopub düşən bir qəpəsidir, heç vaxt bərpa olunmayacaq, geri qaytarmayacaq fürsətlər yığındır. Sadəcə yaradıcılıq sayəsində zamanı və məkanı geri qaytarmaq, döndərmək, bircünlü axını dayandırmaq mümkündür. Elə buna görə də yaşa olduqca yərdici insanın öz sevimli işinə-gücünə daha bol vaxt ayırması başa düşüldür, məntiqlidir. Çünki bu yolla o, öz ömrünə ömür qatır, bir ömrüdə bir neçə ömür yaşamağa imkan qazanır, özünü maksimum dərəcədə, daha dolğun şəkildə ifadə edə bilər. Adını çəkdiyiniz ilk şeir həyat haqda mənim pitiçəm, mifimdir. Gənclik çağında yazdığım ikinci şeirdə isə mən qocalanda nə deyəcəklərimi təxmin edir, bir növ zaman qarxını böyük sürətlə fırladıraq, sanki gələcəyə, öz qocalığıma boyulanıram. 3-cü şeirdə isə 16 yaşlı şair bütün dinlərin vəd elədiyi və bütün bəndələrin can aldığı ikinci ömrünün imtinəyə cəhd edir, bundan ötrü ona bəxş olunan ilk ömrüdə la-yiqi həyat yolu seçməyi arzulayır. “Məşəşer intizarında” şeirimdə Qiyamət günü mələlinin bir bəyində yaşanması arzulanır, onun dərin qatlarında ən müxtəlif şəraitlərdə və sarsıntılar əsasında itib-batan, qeybə qarışan orijinal fikirlərin, ideyaların, misilsiz ifadələrin, deyimlərin təkrar dirilərk onların sahibi qarşısında zühuru əmid təsəkir.

Bir də adını çəkdiyiniz “İtki” adlanan və sevilən bir şeirim var, onu ana tərəfdən nəməmə, çox sevdiyim Nəzi nəməmə həsr eləmişəm. Məni əsgərliyə yola salandan 1-2 ay sonra o nəcib, əməlisəlah qadın rəhmətə gətsə də, ölüyünü bir müddət menden gizlətmişdilər. Mən də bunu gec öyrəndiyim üçün hədsiz sarsılmışımdım - guya vaxtında bilsəydim, əlimdən nə isə gələcəkdi! - və şəirdəki fikirlər də döğmə bir insanın itkiyəli bağli mənim Yaradana, həyatın məntiqinə ünvanladığım cavabsız suallardan yoğunulubdur.

- “Hamı və Heç kim”də “Folklorla hədiyyə” silsiləsi var, orada təcnis, çiçək təcnisilər, bayatılar var. Oxudum, hər şey də yerli-yerində... Amma məsələ burasındadır ki,

digər sənət manifestləri ilə birgə “Yol” ədəbiyyat qəzetində çap etdirmişdim. Konkret poeziya - şeirlə qrafik təsvir və simvolların qarşılıqlı sintezi, bir-birini tamamlaması üzərində qurulan bir ifadə üslubudur. Həmin rəbaiyə bir illüstrasiya kimi çəkdiyim dörd ünsürlü naxış kompozisiyası əslində, ayrıca bir rəsm əsəri kimi də sərğiləne bilər, halbuki rübai ilə birgə təqdim olundanda ondakı gizli mənə, kontekst özü-nü daha aşkar bürüzə verir.

Sayca 14-cü rübaiəmə çəkdiyim qrafik rəsmə mən bitişərək qapalı dairə - tarazlıq, balans - yaradan, iç-içə qoşa butanı xatırladan məşhur İn-Yan halqasıni dekonstruksiya-yə uğratmışam: minilliklər boyu həmin məlum və məşhur fıqura bu cür fərqli yanaşma nədənsə heç kimin aqlına gəlməyibmiş. Mən o butalardan birini adi spiral kimi açaraq, avtomatik şəkildə digərinin də davamına, hərəketə gətirməsinə nail olmuşam. Bu zaman ondakı ilkin tarazlıq yənə də qorunur və bu, Xeyir - Şər, İşıq - Zülmət, Kişi - Qadın, Göy - Yer və sair kontekstində də dualist, binar varlığına davam etdirir. Mən bunun həm şeirlə, həm də qrafik baxımdan izahına cəhd eləmişəm. Bu da konkret poeziyanın ədəbiyyatımızdakı daha bir nümunəsidir və onu qara qadınca - fonda yox, məhz ağ fonda işləmişim - mənim həyata nikiğin baxmamanı, yavaşmamanı sübutdur.

“Kalligrafik profil” adlanan mətnimdə isə mən hərlər, hərf birləşmələri və hecalar vastiliyyəti insan özünün təsvirlə çalışmışam. Maraqlı məqam da odur ki, dilin işarələr sisteminin ixtiyarı işarələr yığını olduğu fikri Nesiminin, Nesiminin hüruflizmindən tutmuş ta İsveçrə alimli Ferdinand de Sössürə qədər uzanan geniş tarixi dönmədə qüvvədə tutulub, qalıb və öz keçerliliyini qoruyubdur. Yerli gəlmişkən, o profil formalaşdırın, şəkilləndirən ərəb hərləri isə mənim öz ad və soyadımdakı hərlərdir.

- Sizin şeirlərinizdə ölüm mövzusu çox işlənir, amma bu bizim poeziyamıza xas əlamətli ölüm anlayışı deyil, yəni ölümün faciəsinə yox, sonrasını - başqa həyatdan ona baxaraq - canlandırsınız. “Ölümən sonra

Şeirimini yaşayacağına ümid bəsləyirəm

Azad Yaşar: “Şeirlərlə mən belə naqislərə və mərdimazarlara, şeytani hər an sevindirənlərə səslənirəm”

kitabın əvvəlindən oxuya-oxuya gələndə və o modern estetikaya köklənəndə, o şeirlərdən sonra isə “postmodern mətnlər” bölümünə adlayanda folklorla münasibətini necə qiymətləndirir, düzü, bilmədim - keçilmiş uzanan yol kimi, ya ona ironiya kimi?

- 27 il ərzində yazdığım şeirlər toplanıb o kitabda. Bir çox şeir və poemaları mən isə o kitabı salmamışam. Fərqli üslubda, məzmununda və ovqatda mətnləri bir arada təqdim etməklə, əslində mən kitabın qapağına çıxartdıqım “Bayatıdan postmodernə” devizimi təsdiqləmişəm. Demək istəmişəm ki, bir şair öz yaradıcılıq yolu boyu milli şeir sənətimizin ən müxtəlif şəkli və üslublarında özünü sınayıb, bunların çoxunda az-çox uğurlara imza atsa da, köhnəlik, zamanə ilə ayıqlaşmayan mövzu və yazı tərzinə taxılıb qalmamalıdır. O, bu inkişaf yolunu mediativə seir - “Torpağın yuxusunuymuş”, kubiist şeir - “Həndəsi edam”, zrafik poeziya - “Qrafik şeir”, “Aqlı-qaralı dünya”, - , dərin vizualıqla, ironik kədərə - “Kəder dağları”, “Hamı və Heç kim”, “Tanınmazlıq dərsəsi”, “Ümidsizlik zülməti”, “Saatlər”, -freydist yozuma - “Birinci ağlıma gələm”, - dejavu parodiyağa, neorübaiyə, hiperbayatıya, neotəcnisə, horror-şeirə - “Təbəssüm missiyası”, “Horror-şəir”, -antiparodiyağa, intertekstual teste, pəlındroma, postmodernistə analize - “Nəsimi və Qarabağ konfliktli”, -dekonstruksiyağa - “Tənhalıq balladası” və sair -, konseptualıqla - “Göyərçinlər”, “Vətən torpağı”, “Qaranlıqda piçitilər”, - sürrealizmə - “Totalitar rejim”, “Zolaqlı bume-rang”, “Suiqəsd”, “Eynəyin yuxusu”, - paradoksalıqla - “Paradoks”, “Divar”, - sitatlarla düşünməyə - “Gözlerim zina-sı”, - heykəl-şeirə - “Ağac”, əşya və obyektlərin də ruh sahibi olduğuna - “Şüşə”, “Qul nərgizlər”, “Dəniz qeyrəti”, - yeni miflərə - “Hər şəhər, hər gecə”, “Sırr”, “Uşaqlar kimi Tannı”, “Gözler”, “Ağaclər haqda əfsanə”, “Ölümün tərlifi”, “Allah ver-gisi”, “Həyatın tərlifi”, “Zülmət”, -otürmüş, klışe haqqıqlərin fərqli metaforalarla təqdımına - “Sən kimsən?”, “Şərqlə üslubunda dəfn mərasimi”, “Mal yijasinə oxşamazsa”, “Şərqlə fikir azadlığı”, “Qərībā qoxusu var pulların”, “Hind bütü”, “Qəder və Qədr”, “Qizli təst”, “Xəstəlik tarixçəsi”, “Mənim sonum”, - standart görünən təlimatların fərqli aspektdə yozumuna - “Çiçəklərlə nəzakətli davranış qaydası”, “Öz yalanına özüin inan”, - ölümsonrası həyatın varlığına inama - “Ölümədən sonra yazılan şeir”, - bir obyektə və ya olayı təsvir edərkən bir başqaşı ilə paralellər qurmağa - “Nisbilik”, “Kəpənək”, “Daşlar”, “Bir gülün və ya qadının tarixçəsi”, -pantomimaya - “Pantomimik şikayət”, “Qocalıq nişanəsi”, “Hamı və Heç kim”, - mədilliliklə bağlı əmi qanunların mə-nəviyyatı kontekstinə proyeksiyasına - “Materiyanın itməməsi qanunu”, şeirləne qədər davam da etdirə bilər. O, köhnəliklə, qit düşüncə ilə bərisim, sözügedən yazı və özü-nüfədə texnikalarına yəterincə bələd olsa da, bunları məhdud sayır, odur ki, daim yeniliklərə cam atır. “Folklorla hədiyyə” başlığını seçəndə isə bunu bir mənada məşhur maarifçimiz Firdin bəy Köçerlinin “Balalara hədiyyə” dərsilivnə adına bənzətmişəm.

- Kitabda “Rübalər” bölümü var. Şeyx Mahmud Şəbüstərinin “Gülşən-i-raz”ından izahla başlayır və deyim ki, olduqca maraqlı şərhdir, tamamlayıcı şəkllər də lap yerində verilib. İlah mətnində bu ilk rübainizi “Azərbaycan ədəbiyyatında ilk konkret poeziya nümunəsi” adlandırsınız. “Konkret poeziya” deyəndə nəyi nəzərdə tutursunuz?

- Hələ 1987-ci ildə Moskvada çıxan nüfuzlu “Kuryer YU- NESKO” jurnalında Braziliya şairi, nəsrli və publisisti Severo Sardıyın “Konkret poeziya” adlı məqaləsini oxumuşdum. Mənim sənətə fərqli və bir növ sənətin sintezi paradigmasından yanaşmalarına uyduğu üçün hətta o mətni dilimizdə də çevirmişdim. Sonralar, 90-cı illərin əvvəllərində o yazını

raz yazılan şeir”, “Sırr”, “Avtomobil qəzası”, “İtki”, “Vaxtsız ölüm” və sair şeirlərinizdən belə təəssürat yaranır. Sanki ölüm sizə qorxu mənbəyi kimi yox, bir akt, bir hadisə kimi maraqlıdır...

- Xristianlıq və İslam dinlərindəki axirət vədi, Uzaq Şərq dinlərindəki reinkarnasiya - tənəsüsh - fəlsəfəsi də buna bir növ əsas verir. Müasir elmi nailiyyətlər də dəfələrlə sübuta yetirib ki, ölüm - insan varlığındə son nöqtə, geriyə dönüş- süz bir proses deyildir, sadəcə ruhun inkişafında keçilməsi vacib bir mərhələdir. Maddi baxımdan, yeni materiya və bədən şəklindəki canlılıq, varlıq da özü-özüyündə hələ hər şey demək deyil, çünki həyatda gördüyümüz miflərə insan var ki, gen-bol və qayğısız yaşamasına rəğmən, heç nədən həzz ala bilmir, heç bir necib əməlin sahibi deyil, dünyada işığın, xeyr-xahlılığın yox, məhz zülmün, dərдин, zülmətin atımasına bir vəsidiyə, heç addımbaşı nəhaqçının ayağına verir və bu mənada ələ sağlığında da ölü kimi bir şeydir... Bu mövzuda yazdığım şeirlərlə əslində, mən belə naqislərə və mərdimazarlara, nəfsinin əsirinə çevrilənlərə, şeytani hər an sevindirənlərə səslənirəm.

- Evlə şeirlər var ki, onların ardının olmayacağı əvvəlcədən bilinir. Yəni, o şeirlər bir müddət sonra sanki özü-özünü tükədir. Bu mənada sizin yazdığınız şeirlər, sizcə, hara qədər gedə bilər, yəni şeirlərinizin yolunu nə dərəcədə davamlı hesab edərsiniz?

- Hər hansı mövzuda yazılan şeirin ardının, davamının olmaması o zaman baş verir ki, yaradıcı insan onunla bağlı bütün yanaşmalarını ortaya qoyur, bir növ üreyini, içini bölüşür və eyni mövzunu fərqli rakurslardan işləmə ehtimalı sıfırlanır, həmin mövzu artıq onu narahət eləmir, düşündür-mür və bu üzündə o, başqa mövzulara müraciət uyğun olur. Bunları dəyərəkən, impressionist rəssamlardan Van Qoqun əmi tarlarılan və katroyfianları, Edqar Deqanın bə-lərinələri bağlı başlıqla silsiləsi, yaxud dünya kinematografiasında “Rembo”, “Rokko”, “Terminator”, “Recəb İvedik” və sair filmlərin rəqəmlərə -1, 2, 3, 4... - bir-birindən ayrılan hissələri gəlir yadıma. Məni də düşündürən, narahət edən müəyyən mövzular var ki, onlara dönə-dönə qayıdır, əvvəlkiylərlə müqayisədə sezdiiyim fərqli məqamlara işiq sal-mağı sevirəm. Məsələn, “Vətən torpağı” və “Vətən torpağı- 2” belə şeirlərdir. Əslinə qalanda, “Arəz” da, “Yerini bilmədiyimiz Vətən” də, “Dünya türkləri üçün təselli türküsi” də dolayısıyla həmin şeirlərdəki ana xəttin daşıyıcısıdır. Bütün bunlar Azərbaycan xalqının və doğma yurdumuzun uzaqla-keçmiş, dünəni, bu günü və sabahı ilə bağlı daşları narahət-lıqlarımdan qaynaqlanır. Hər bir sənətin və sənətkarın başlıca missiyası - zamanın və məkanın fəvqünə yüksəlməkdir, bunlara sığmaqdadır. Vətən - məkan, - saatlar - zaman, dörd ünsür - od, torpaq, hava, su - və metro - yeraltı dünyası -ilə bağlı şeirlərimi, o cümlədən bütövlükdə “Maddə və Ruh” silsiləsini buna misal göstərə bilərəm. Yaradıcı, kreativ düş-şünə bildiyim müddətcə isə şeirimin də yaşayacağına, da-vam edəcəyinə ümidlər bəsləyirəm.

- Qarabağ haqqında yazdığınız şeirlər daha çox əs-gərlərin dilindəndir. Məsələn, “Materiyanın itməməsi qanunu”, “Haramın haramla çixması” və s. Qarabağ savaşı haqqında daha çox oxuümü məzmunlu şeirlər yaz-ırlar, siz isə birinci şəxsin dilindəndir. Müharibə motivlə-rini şəxsleşdirməyiniz nə ilə bağlıdır?

- Şeirlərin hamısı olmasın, yaşanmış əhvalatları, ayrı-ayrı döyüş epizodlarına söykənir, həm qanlı dəyə dövründə, həm də sonralar müharibə iştirakçısı olan dost, yoldaş və yad insanların xatirələrini əhatə edir. Hələ bir xeyli də yazmadığımı var. “Göz yaşına dönməs səs” şeirim isə he-lə də düşəmə əsirliyində qalan, qocalan-qarıyan, bir gün qurtulacağını gözləyən vətəndaşlarımız baredir. Son

vaxtlar cəmiyyətimizdə sülh çağırışları səsləndirən kəsler o əsirlərin varlığını, zillətini, onilliklər boyu çəkdiqləri işğın-cələri əsla unutmamalıdır. Onların geri qaytarılmasından nədənsə heç kim söz etmir...

Dəqiq elmlərə maddiyyata aid bir qanunun məneviiyyat - ruh üçün keçərsiz olduğunu isbat eləməyə çalışmışam “Ma-teriyanın itməməsi qanunu”nda. Bu - postmodernist bir ge-dişdir. Əgər həmin şeirdə düşmənin ölüsoyanlığına diqqət çəkilsə, “Haramın haramla çixması”nda da bizimkilərin qə-nimətçilik həvəsi pisləni: burada mən onlara yadelli işğalçı-larla bu mübarizənin daha yüksək ideallər, Vətənin ərazi bütövlüyü uğrunda aparıldığını xatırlatmaq istəmişəm. Elə bi-zim düşməndən fərqişim də bundadır: biz o torpaqların dai-mi bəxşçilik, onlar isə - işğalçı. Tarix boyu bütün müharibələrdə qəddarlıq və talənçılıq faktları olub, bunlar adi hal sayılır. Təhkiyənin birinci şəxsin dilindən verilməsi isə onların yaşanmışlığını, səmimiyyəti artırmaqdan ötrüdür. “Bi-rinci Qarabağ savaşı” şeirimdə də alınacaq qisasın, revan-sın Qiyamətə qalmaqacağına vurğu var. Sizin adını çəkdiyiniz hər iki mətn, əslində, ölənlərin, şəhid düşənlərin dilindən oxucuya çatdırılır və birinci şeirin başlığında hətta buna dair əyənə qeyd də var - “bir şeirdə ruhunun əlatlıqları”.

- Detallıqla getmək istəmədim, amma nədənsə bu məsələnin üstündən adlaya bilmədim. “Qürbət əldə cən incələr” şeirlərinizə bir misra var - “Qəddim Məcnun sə-yüddüdə”. “Məcnunu hansı ağacə bənzərdin” sualını mənə versəydilər, çox düşündürdüm. Amma sizin həmin misradan sonra o suala veriliş cavabım var. İstərdim siz Məcnunu süyüd nəzarində görməyinizi onun obrazı ilə müqayisədə əsaslandırarsınız...

Adətən, o şairinə ağacı “salxım söyüd” adlandıırırlar. Mənə isə həmişə ələ gəlib ki, o ağacın səllanıb-yellənən qol-budaqları eşqi ucbatından çöllərə düşən Məcnunun saçları- nı - axı, Məcnun eşqi hədsiz dərəcədə kilidləndiyindən öz zahiri görkəminin qeydə qalmır. Həm də o salxım süyüd-lərin adətin və nədənsə qəddi bükülü olur. O ağacın şairə-

nişib-gülməyimə baxmayın” adlı şeirimdəki sonuncu bölüm, mənə, bu sualınızın tam mənada cavablarındır:

Gördüyünüz hələ mən deyiləm, çox görməyin danışib-gülməyimi mənə bilməzsiniz hər halda necə çətin olur ağılları ıkan gülmək.

“Tanınmazlıq dərsəsi” (1999) şeirim də bənzər tema-dadır:

Ofisdə pəncərəmdən görünən baxışdığım, tapışdığım, dərdləşdiyim bu gəncəciq fidanlar və kəçən bularda qədar belə tanımadı mənı heyatda necə illik köhnə iş yoldaşlarım.

Bu şeiri yazandan illər sonra öyrəndim ki, eyni əhvalı, yeni “tanınmazlıq dərsəsi”ni bəzi türk, ingilis şairləri də ya-sayıblar: xatirələrindən yəndirəm ki, onilliklər boyu hansısa nəzirlikdə və ya ofisdə işləsələr də, iş yoldaşları onların bir yazar, bir ruh və sənət adamı olduğunu fərqiə əsla var-mayıblar. Əslində, bəlkə də, belə olması daha məsləhətli-dir, çünki yan-yörəndəkilərin yeri düşdü-düşmədi, bəzən də məzlənlənək səni “şair” adlandırması xoş bir şey sayılır. Həm də məhz belə davrananlar nə sənin yazdıqlarını oxu-yub, bir qiymət verərlər, nə də oxusalar belə, gizli ruhunu duyurlar. Bu barədə yazdığım “Divar” şeiri, mənə, çox mə-təbləri özündə əks etdirir. Özünə, içinə qapılan qayı günlə-rin bir günü dönüb, artıq divar olur, yəni heç kime açılır. Burada da kəfkəryan, butsatıvanı bir məzmun çevrilməsinə vurğu var.

“Qərībā qoxusu var pulların” şeirimdə də mən pulun, əs-lində, görüldüyü kimi bir şey olmadıqda, fərqli situasiya-larda dəyişli funksionalıqlı qazandıqda diqqəti çəkmişəm və şeir də epigrafdakı “Xoşbəxtlik pulda deyilsə, onu qon-şunuza verin” - Jül Renar - fikrini məhz “çürütməklə” bitir:

Nə qədər üzü pis olsa da insanın bu ucuz vaxtında xoşbəxtlik hələ ki puldadır həm də. Odur ki, pul kisenizin ağzını açıb yoldan ötənə paylamayın - hələ üstəlik təleyiniz sınıqsa, tavanınızdan damırsa, ümidləriniz corablarınız kimi yamaq-yamaqsa, çəşib kuya gedərsiniz, bilməyənlər qış bilsin - çox bəməzə kişi olub

Jül Renar. (1991)

- “Hamı və heç kim” kitabınızda “Əflatun eşqi” silsiləsi də yer alıb. Bu bölmədəki şeirlər uzaq illərdə yazılıb və həmin poetik nümunələrə ələ o dövrün ovqatı da gö-rünür. Sizdə zamanla lirizmi sosial düşüncə, romantizm mi isə acı realıqlı və posmodern ironiya əvəz edib sanki. Hər halda şeirlərinizin təkamül yolu mətnlərinizin altındakı tarixlərə nəzər salanda mənə belə göründü. Amma sual- ından ibarətdir ki, “Əflatun eşqi” bölümündəki şeirləri yazanda sizin üçün şeirdə vacib olan nə idi? Sonradan sizin düşüncələrinizdə və onların ifadəsində nələr dəyişdi?

- Həmin silsilədəki şeirlər əsasən tələbəlik dövrümdə yazılıb, 1978-ci ildən ta 80-ci illərin ortalarına qədər. Bir də-nə də 1994-cü ilin şeiri var aralarında. Sözügedən şeirlər-də güclü hissiyyat, metaforalar, əsasən ənənəyə bağlılıq və sevgi tematikası var - fərqlətmə, əna sevgisi, yer sevgisi, platonik sevgi - “Əflatun eşqi”, - və sair. Həmin şeirlərdə ənənəvi üslubdan qopma tendensiyası və inkişablılıq var artıq - ya sıçrayış edib, öz fərdi üslubunu yaradaçaqsan, ya də ənənənin istii, alışmışıy qanadları altına sığın, xoşhalla-nacaqsan, sıradan bir şair olub-gedəcəksən, orijinalıqlı id-diantdan da həmişəlik uzaqlaşmağı istəyirsən. “Qaranlıqda piçitilər”, “Dəniz qeyrəti”, “Qocalıq nişanəsi”, “Xəstəlik tarixçəsi”, “Səni görmək” və “Kitabxanada” məhz belə, fərqli estetikali şeirlərdir. Sonradan həm öz həyatımda, həm nə-həng ölənəin (imperiyanın) həyatında görünməmiş dəyiş-liklər meydana çıxdı, milli-azadlıq hərəkatı baş qaldırdı, ərazi iddiaları, ərzaq və iş sınıxtısı, işlər, ölümərlin aidiş-ləməsi, Qarabağ müharibəsi, əla həyatım, övladlarımdın dün-nyaya gəlməsi, Rusiyağa işləməyə gəlməyim, uzun illər öz əziyyərimdən, dostlarımdan, kitablarımdan və rəsmlərimdən uzaql düşməmə istər-istəməz mənə daxili bir sarsıntı, yenil-ənmə yaşıtdı, dünyaya və insana fərqli baxışlar sistemim yarandı. Qəflədən sosializmdən keçid dövründə boşluğuna düşdük, sonra isə yarı feodalizmə, yarı quldarlıqə bənzər yirtici kapitalizmə üz-üzə qaldıq, Sovet dövründə məktə-də, institutda öyrəndiyimiz inkişaf qanunauyğunluqları san-ki bir xəyalə, yuxuya döndü, gərəksizləşdi, əl atıb tutacaq heç nə tapmadıq. Əsl ekzistensial böhran yaşadıq. Dünyə qədər dialektik inkişafa və materializmə söykənən, kommu-nizm cəmiyyəti qurmaq xülası ilə bağlı hakim ideologiya-nın yerini onun tam ziddi sayılan miltəçiliyin və dinin müddəalən tutdu, bunların təbliği gücləndi. Yətmış il boyu insanlara və dünyaya aşılanan dəyərlər, kulltlar, şəxsiyyət-lər yerlə-yeksan oldu, hamısı ləkəli, şübhəli, gərəksiz görü-nməyə başladı, onlarıdakı ülvilikdən, xoş niyyətindən heç bir əsər-əlamət qalmadı. Açıqlar arxivlər heç nəyin əslində gö-ründüyü kimi olmadığını ortaya qoydu. Hələ siyasətə qoşul-masa belə, ziyalılar həm faal vətəndaş mövqeyi sərgiləməyə, həm də ətrafında baş verənlərə sağlām düşünc-ə ilə münasibət bildirməyə məcbur idilər. Onca çətinliyə rəğmən, biz yənə də insan simamızı qoruyub bilirdik, halbuki miflərə insan o nəhəng miqyaslı hadisələrin axarında, də-yirminəndə əridi, ovuldu, məhv olub-gətdi. Çox şükür, xal-qımızızı əziyyətlərə də itmədi, müstəqil dövlətimizi qurdu. Hərçənd bu müstəqilliyi də sözdə yox, məhz işdə, əməldə, realıqla təsdiqləməkdən ötrü hələ çox işlər görməliyik. Bun-dan ötrü isə geniş həyat tərəcüsünə və dünyagörüşünə ma-lıq, zamanə ilə ayıqlaşma ehtiyacı, zamanın sınığındaın çıxdığı üçün onun nəbzini tutan, eqlist və ağcöz yox, məhz vətən-pərvər insanlara, ölkədə geniş imkanlar tanınmalıdır.